

Varga Anikó

A NAGY NEVEKEN TÚL IS VAN ÉLET

Beszélgetés Köllő Kata színikritikussal, a *Szabadság* napilap kultúra rovatának szerkesztőjével.

Hosszú ideje követed az erdélyi színházat kritikusként, részt veszel benne, nézed, írsz róla. Miért kezdted el kritikát írni?

Köztudott, hogy a kolozsvári színházban voltam sűgő sok éven át, és az ember egyszer csak megérzi, hogy egy bizonyos fajta munka nem nyújt újat számára. Ráadásul megismered egy színház belső életét, folyamatait, már mindenkiről tudsz mindent. Szükségem volt a továbblépésre, beiratkoztam a kolozsvári teatrológia szakra. Miközben a színházban dolgoztam is éreztem, hogy tudnék és szeretnék színházi írással foglalkozni, de szükségem volt szakirányú képzettségre, hiszen sokan még így sem fogadják el, amit ír az ember. A kritikus munkában főleg a felfedezést szeretem, amikor egy-egy előadás annyira jó, hogy írásra indít. Kezdetben nem igazán volt alkalmam utazni, a többi színház előadásaival ritkán találkoztam. És bevallom, a legelején volt egy olyan hozzáállásom, hogy a szentgyörgyi meg kolozsvári színházon kívül nem érdemes a kis színházakkal foglalkozni. Magamban kellett megtörténnie a nyitásnak, hogy túllépjek ezen a szűk szemléleten. A döntő lökést ebben, azt hiszem, egy udvarhelyi dráMA fesztivál adta.

A fiatalabbaknál jellemzően fordított a mozgás: kezdetben sokan írnak, de hamar átlépnek a színházcsinálásba. Magát a kritikus szerepet is másként fogják fel. A saját tapasztalatod alapján, hogyan gondolkodsz erről a szakmai szerepről?

Szerkesztőként, újságíróként dolgozom. Nem mintha ebből meg tudnék élni, de van egy stabil munkahelyem, ami összecseng a kritikáirással, színháznézéssel. Ennek ellenére többször éreztem, hogy abba kéne hagynom, mert kritikusként sok falnak ütközöl, sok olyan helyzet adódik, ami miatt arra jutsz, hogy ez a munka értelmetlen. Több mint huszonöt éve léteznek a kolozsvári és vásárhelyi képzés, és bár arányaiban sokan végeztek, kevesen vállalkoznak kritikáirásra. Nem csodálkozom, hogy a fiatal kritikusok jelenléte, bár eleve kevesen vannak, ennyire random ebben a műfajban. A személyes és nyilvánvaló anyagi vonatkozásokon túl riasztó, hogy óriási szellemi befektetés kell hozzá, sok előadást kell nézni, ennek a kamatoztatása pedig nem térül meg. Ha valaki kitarat ebben a szakmában, az tisztán belső indítatásból történik. Ez Magyarországon sincs másként, akkor sem, ha van alattad egy szakmai lap vagy fórum.

Erdélyben a közeg fogadókészsége nem támogatja a kritikusságot. A színházak állandóan azt hangoztatják, hogy szükségük van a kritikára, hogy ami van, az kevés, de amikor megjelenik róluk kritika, akkor már rögtön el-tartják azt, és nincs szükségük rá. Szoktam mondani a fiatal kollégáknak, hogy ha valaki kritikáirásra adja a fejét, nagyon fel kell vértéz-

nie magát, hogy ne érintsék túl érzékenyen, személyesen a szakmabeli negatív reakciók. Az első pár támadás már eltéríthet. Természetesen, a kritikusokkal szemben elvárásom, hogy megalapozott, szakmai véleményt mondjanak, a pusztá vagdalkozás nem kritika. Szakmai szempontból elfogadhatónak kell lennie a kritikának akkor is, amikor a befogadó az állításaidal nem ért egyet. A megalapozottság az, ami a támadás élet el tudja venni.

Milyen a jó kritika?

Nincsenek ennek standardjai. Magamról sem vagyok meggyőződve, hogy jó kritikus lennék, de a visszajelzések alapján merem azt gondolni, hogy nagyon nem lövök mellé. Olvasóként a kritikában fontos számomra, hogy lássam a szerző egyéniségét, gondolkodásmódját, azt, hogy megalapozott tudáson nyugszik az értékítélete. Sok szöveg van, amit kritikának neveznek, bár a cselekményleírásnál nem bocsátkozik mélyebbre. A kritikának nem szükséges az előadás minden részletével, elemével foglalkoznia, hanem egy fontos fókusz mentén kell összefognia az értelmezést. Fontos, hogy a leírt szövegnek súlya van, tehát minden mondatával azonosnak kell lenned, és ez főként a negatív kritikai észrevételekre vonatkozik, ugyanis a színházi íráshoz szükséges az empátia – az előadás mögött emberek állnak –, tilos indokolatlanul bántónak lenni. Miközben az értékítéletedért ki kell állnod.

Miben változott az évek során az, ahogyan a színházról írsz, gondolkodsz róla?

A változás ebben a szakmában alapvető szükség. Rendelkezned kell egyfajta szemlélettel, stílussal, de közben nyitottnak is kell lenned a színház új formáira, áramlataira, játéktípusaira. Nem lehet leragadni, mert akkor nem tudsz valóságosan gondolkodni a színházról. Sok előadást kell nézni, mindenféle stílusú, műfajú előadást. A befogadóképességeden is dolgozni kell. Ennek a túlterhelése nehéz ügy, hiszen az embert a nagy mennyiségű „fogyasztás” türelmetlenné teszi, ezt látom magamon, amikor például hiteltelen, vagy üres

polgárpukkasztást látok, amiből hiányzik a gondolatiság. Fontos olyan tendenciákról, rosszul sikerült előadásokról, évadokról, színházvezetői döntésekről beszélni, amiket bár mindenki lát, senki nem ír meg.

Van más kritikus szereplehetőség Erdélyben az előadásokról való íráson túl?

Sok nincs. Ha a színházak felkérnek tanácsadónak, az rögtön bélyeget is jelent a hitelességet illetően. De a színházaknak sem mindig jut eszükbe, hogy a kritikusok szakmai tudását igénybe vegyék. Ez szűk tér, mindenki ismer mindenkit. Mindenki a saját érdekeltégi körében néz körül, ez a politikai szférára is igaz. Az is probléma itt, hogy nem illik beszélni bizonyos dolgokról. Mert: tartunk össze, elvagyunk a jó kis langymelegben, minek kell feltárni, megkérdőjelezni dolgokat, fontoskodni, ugrálni, más szempontokat felvetni. Aki ezt teszi, azt megbélyegzik, kirekesztik, azt mondják rá, hogy összeférhetetlen. Ezt vagy felvállalod és mérsz a saját utadon következetesen, vagy félreállsz és besavanyodsz.

Különbözik mindettől a román kritikai szféra?

Több helyen rúghatsz labdába, viszont a szakma ott is elég belterjes. Ha csak az UNITER-re gondolok, ugyanaz a 8-10 ember van évek óta rotációsán döntési helyzetben. Ez akár olyan összeférhetetlenségeket is teremt, hogy előválogató kritikust díjaznak a végső döntésben részt vevő kritikusok. Az Országos Színházi Fesztivál elnöke közelében annak a baráti körét találjuk. Szóval hiába nagyobb közeg, valójában szűk. A román kritikai szférában is kevesen engedik meg maguknak, hogy valóban kritizáljanak. Az alkotók, színházak pedig a „minden jó” kritikákkal vértetik fel magukat, és a kifogásoló hangok számára ezzel legitimálják magukat.

Azt, hogy egy idő után más színházakat is elkezdted nézni, összekapcsolod a színházi közegben bekövetkező egyéb – strukturális, szemléletmódbeli – változással is?

Fejlődést látok egyes színházak terén, másokén megtorpanást. Minden társulatnál van szerethető alkotás, történés. Minden évadban és minden színháznál látható az igyekezet, hogy ne csak a közönségbarát előadások nyerjenek teret. Az udvarhelyi színház például, annak ellenére, hogy nehéz körülmények közt létezik, megpróbál rizikós előadásokat is a műsorára tűzni, ami nem fogja behozni a közönség nagyobb részét. Ha ilyen dolgok történnek egy kis színháznál, az nagyon pozitív. Vagy hogy belevágtak egy kortárs román–magyar drámatalálkozóba, egy olyan környezetben, amely eltartással viszonyul a román nyelvű előadásokhoz, vagy legalábbis én személy szerint hallottam ilyen hangokat is. Nincs a hátuk mögött nagy létszámú stáb, és mégis törekednek – az infrastruktúra hiánya más, kisebb fesztiválokra is jellemző. És ugyanilyen merész vállalkozásnak tartom a TESZT-et, amely messzire jutott a kezdeti kiadásoktól, és volt értelme, mert látszik a szakmai előrelépés. De említhetném a marosvásárhelyi színháznál Keresztes Attila művészeti vezető tevékenységét, aki társulatban gondolkodik: nagyon értékes előadások születtek meg az elmúlt években abban a színházban. Boccsárdi László értékes színházi gondolkodásmódját. Vagy a váradi, szatmári színházak fejlődését. Ők mind egy bizonyos mentalitással mennek szembe, amikor problematizáló előadásokat hoznak létre. Felvállalják annak a veszélyét, hogy közönséget veszítsenek, de közben könnyen meglehet, hogy egy másik réteget megnyernek. A váltás nehéz, de szellemi nyereséggel járhat.

Nagyobb távlatban miben változott a romániai magyar színház jelenléte, reprezentációja a magyarországi és román színházi közegben?

Jót tesz az erdélyi magyar színháznak a román színházi kultúra közelsége, jó esetben az értékeit veszi át – mert a látványszínházra épülő román színjátszásnak van egy felületessége is. Ami az erdélyi magyar színház jelenlétét illeti, nagyobb a láthatósága a fesztiválszereplések, vendéjátékok révén. Ezt az elmozdulást

részemről kíséri némi távolságtartás is, amikor a kisvárdai fesztivál vagy a POSZT átstrukturálódására gondolok. Ezeknek a fesztiváloknak a szemléletével van gondom, a kerettel, ami jelenléte kínál, és nem önmagában azazal, hogy erdélyi előadások elérhetőbbé váltak. Több a lehetőség, mégis nem az a cél, hogy jobban bekapcsolják őket egy kulturális véráramlatba, hanem hogy egy bizonyos szemléletnek rendeljék alá ezt a jelenléte. A román színházi szakma szűk látókörű. A nagy nevekre fókuszál, mindegy, hogy jó vagy rossz előadás születik. A kisebb színházak nehezen tudnak megjelenni a román közegben, a román kritikusok nem látogatják őket, pedig fesztiválokra, bemutatókra meghívást kapnak. A drÁMA fesztiválon most találkoztam egy román kritikussal, aki idén jött el először, a kilencedik kiadásra, és elmondása szerint sok újat felfedezett magának. Tehát a nagy neveken túl is van élet.

Az erdélyi színházi világ a szerkezetét tekintve is sokszínűbbé vált a rendszerváltás óta.

Igen, időközben lett pár független társulat. Kolozsváron különösen nagy dolog egy független társulat létrehozása, mert ránehezedik az állami színház vélt vagy valós, de mindenképp nyomasztó árnyéka. Nehéz betörni, anyagilag szűkek a lehetőségek, beledöglesz,

Köllő Kata. Fotó: Rohonyi D. Iván

amíg produkciónak létrehozására alkalmas teret és anyagi háttérrel találkozsz. Nincsenek a független szférát segítő pályázatok, amelyek a produkciónak létrehozásán túl az infrastruktúra kiépítését és fenntartását céloznák. A Vároterem Projektnek például már van ismertsége, de teljesen ismeretlenül elindulni rettentő nehéz. Alkotók éppenséggel lennének, hiszen a kolozsvári és vásárhelyi képzés ontja magából a színészeket, dramaturgokat, akik aztán nem tudnak elhelyezkedni. Csak tisztelem azokat, akik a minőséghez szükséges időigényes építkezést is beleértve felvállalják a függetlenséget.

A független és állami színházi közegnek van-e egymásra hatása?

Igen, a kolozsvári *Homemade* c. produkciót tudnám erre példaként mondani. De tudni kell, hogy ez külön pályázati projektként indult, kitartó embereknek köszönhető a megszületése. Értékelendő, hogy az amúgy zárt kolozsvári színház ennek a mentalitásnak helyet adott. A vásárhelyi példa azért más, mert a Yorick Stúdió elindulása után a produkciónak – felújítás miatt bezárt a Yorick székhelye – átvette. Ez nagyobb láthatóságot hozott, kis hátránya volt, hogy úgy tűnt, a vásárhelyi színház bekebelezte ezt a műhelyt. De szerencsére nem így történt, Sebestyén Abáék kievickéltek ebből. Tehát ez is hatással volt a vásárhelyi Nemzeti Színházra. Az András Lóránt Társulat nehézségekkel küzd, de pozitív, hogy a meglévő mozgásszínház, az M Studio mellett egy újabb táncműhely jött létre, és így gazdagabbá vált a kínálat. Az anyagi nehézségek miatt nagyon nehezen bővül a színházi paletta, de az alkotók kitartásán is múlik az, hogy mennyire tud megmaradni a független szféra.

Sok nehézséggel küzd az erdélyi színházi közeg, s átgondolandó probléma is akad benne elég. Milyen szakmai változások töltenének el ebben örömmel téged?

Ha idealisztikusan közelíteném meg a dolgot, akkor a válaszom az lenne: néha ülünk le és beszélgessünk közös dolgainkról, hátha egy lépéssel előbbre jutunk. És itt nem csak

az alkotói, illetve a kritikus szférára gondolok, hanem a politikaira is, hiszen Erdélyben a legtöbb színház fenntartója a városi vagy megyei önkormányzat, kivételt ez alól csupán a kolozsvári és a marosvásárhelyi színház képez, amelyeket a kulturális minisztérium finanszíroz. Nem mindegy tehát, hogy milyen színházi kultúrán nőnek fel generációk, felelős politikus, városvezető erre hangsúlyosan odafigyel, vagy oda kellene figyelnie, és tudnia kell, hogy a minőségi kultúra nem „fölszemes nyűg” a költségvetésben, hanem hosszú távú befektetés. De sajnos már jó ideje nem látom ennek a közös gondolkodásnak, párbeszédnek (persze, lehet ez építő jellegű vita is) még a csíráját sem, elég ha a saját vagy néhány kritikuskollegám helyzetére gondolok: számonkérések, ki- és letiltások és egyéb „büntetések” színházvezetők, rendezők, színészek részéről. Ami a politikai szféra viszonyulását illeti, arról mit is mondjak: elég megemlítenem a csíkszeredai polgármester és az önkormányzati képviselők legutóbbi „huszárvágását” a Csiki Játékszínt illetően, illetve a Csíkszereda–Gyergyószentmiklós–Székelyudvarhely-tengely mentén tett „forradalmi” átszervezési terveket... Hát, így állunk.